

Ж. І. Кулик

УДК: 930.303.446.4«О.Теліга»

ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ В ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ

В статті зроблено огляд наукової літератури, присвяченої життю, діяльності і творчості поетеси Олени Теліги. Особлива увага надається роботам її друзів і знайомих.

Ключові слова: історіографія; Олена Теліга; Олег Жданович; література; періодика.

В статье дан обзор научной литературы, посвященной жизни, деятельности и творчеству Елены Телиги. Особое внимание отводится работам ее друзей и знакомых. Указанные работы имеют большую историографическую ценность.

Ключевые слова: историография; Елена Телига; Олег Жданович; литература; пресса.

This article reviews the scientific literature about the life, work and creativity of the poetess Olena Teliga. Special attention is given to the works of poetess's friends. These works are of great historiography value, as they were written by people who directly knew the poetess, in these works the first time the life and work of Ukrainian nationalist are reflected. In particular, it's pointed out the works of Oleg Zhdanovich, Dmytro Doncov, Ulas Samchuk Katheryna Shtul, Eugen Malaniuk.

The author shows works dedicated to Olena Teliga and published after Ukraine became independent, as it was then lifted a ban on the study of many Ukrainian officials who acted in Soviet times. Among the works of Ukrainian researchers deserve much attention to researcher N. Myronets «Olena Teliga. Oh my edge "and" Olena Teliha. Letters. Memories», as well as a number of articles. Also a great contribution to the study of the figure of the poet was made by other researchers, such as O. Bagan, K. Kryvoruchko. The article also analyzes the reflection of poetess's image in press.

Keywords: historiography; Olena Teliha; Oleg Zhdanovich; literature; press.

Історіографію, пов'язану з постаттю Олени Теліги, можна умовно поділити мінімум на дві групи: перша — це дослідження життя, діяльності

та творчості Олени Теліги, котрі були написані українськими дослідниками-емігрантами, часто безпосередніми її друзями; друга — праці сучасних вчених, які були видані в незалежній Україні. Другий період дослідження життєвого та творчого шляху Олени Теліги розпочався після 1991 р. Як відомо, 1991 р. Радянський Союз перестав існувати, відбулося офіційне скасування цензури, почалося активне вивчення особистостей, котрі були безпосередніми творцями історії. На жаль, ім'я Олени Теліги на довгі роки було викреслене з історичної пам'яті нашого народу. В даній статті ми спробуємо проаналізувати історіографію, котра стосується життя та діяльності Олени Теліги.

Довгий час не існувало гальних праць про життя та діяльність Олени Теліги. Перші спроби зробили друзі поетеси. Започаткував дослідження постаті Олени Теліги Олег Жданович.

Перед тим, як перейти безпосередньо до розгляду праць різних авторів, мені хотілося б навести інформацію про Олену Телігу, вміщену в «Енциклопедії українознавства» [7]. Отже, в даній енциклопедії наводиться біографічна довідка про Олену Телігу, автор зазначає важливий факт праці Олени Теліги в Культурній Референтурі ОУН. Найбільшу цінність для нас становить посилання в енциклопедії на те, хто ж першим висвітлив постать та творчий доробок поетеси. Отже, в кінці статті зазначено: «Література: Жданович О. На зов Києва. Прапори духа. Життя і творчість О. Теліги, 1947; Шевчук Г. Без металевих слів і без зідхань даремних, ж. Арка, ч.1, Мюнхен, 1947; Бойко Ю. О. Теліга — як публіцистка й поетка, в О.Теліга-збірник. Детройт-Нью-Йорк-Париж, 1977». Автор статті — Олег Штуль (Жданович — Ж. К.).

Олег Жданович був другом та близьким соратником Олени Теліги, тож кому, як не йому, було краще знати поетесу. Напевне, він є одним з тих авторів, котрі справді мають моральне право писати про неї. Потрібно не применшувати значення праці цього автора, хоча вона мала деякі неточності, зокрема, в біографічному нарисі, адже вони їх було виправлено в подальших дослідженнях. Як зазначають Н. Миронець та І. Боднарук, заслуга саме О. Ждановича, що він не лише впорядкував, а й, у першу чергу, зберіг праці Олени Теліги для нащадків, безпосередньо врятувавши її вірші, котрі й стали джерелом збірки «Душа на сторожі».

Підтвердження цієї версії ми знаходимо й у праці Олега Ждановича «Прапори духа» [9]: «Друковані тут поезії мають свою історію: 32 з них були свого часу (1940) вибрані самою поеткою і призначені для видання окремою збіркою. Рукопис її поезій загинув в київському Гестапо, а цей вибір, що випадково в часі арештів був при впорядникові, пройшов довгий шлях...».

Отже, 1947 р. було видано працю Олега Ждановича «На зов Києва (Олена Теліга)» [8]. В ній автор розповідає про погляди Олени Теліги, наводить біографічну довідку про діячку ОУН, зокрема, про її перетворення з «російської панни» на свідому українку; аналізує творчість поетеси. В окремому розділі «Переоцінка цінностей» автор згадує про появу «Літературно-наукового Вістника» за редакцією Д. Донцова та вплив видання на становлення світогляду Олени Теліги, адже саме там вона друкувала свої праці. Автор не оминає безпосереднього впливу націоналіста Донцова на Олену Телігу, на утвердження її української світоглядної позиції, формування її націоналістичної свідомості. Автор збірника називає поетесу найталановитішою.

Аналіз творчості поетеси, оминаючи біографію останньої, розкриває перед нами Григорій Шевчук у статті «Без металевих слів і без зідхань даремних» [31]. Автор торкається саме аналізу творчості поетеси, він надає поезії Олени Теліги високого змісту, зазначаючи що вона зуміла, не виголошуючи на всі боки слів «Вітчизна» та «Батьківщина», бути справжньою патріоткою України. Автор вважає, що поезія Олени Теліги виростала передусім з «альбомної» поезії. Автор додає, що в такій характеристиці немає нічого образливого. Попри всю подальшу критику, котра подекуди трапляється в літературі на його адресу за «альбомність» поезії О. Теліги, потрібно віддати належне автору, адже він був першим, хто проаналізував її творчий доробок.

Наступним дослідником постаті Олени Теліги в «Енциклопедії українознавства» зазначено Ю. Бойка. Він у статті «О. Теліга. Усе починається з любові» [3] зазначає про біографічні віхи авторки, переплітаючи їх з творчістю. Автор розкриває перед нам вплив на творчість поетеси Дмитра Донцова та інших близьких друзів — Леоніда Мосендза та Євгена Маланюка, дає детальний аналіз статей поетеси. Він зазначає, що поетеса спершу сприймала духовне життя XIX — початку XX ст. крізь окуляри Дмитра Донцова.

Далі хотілося б, відповідно до наведеного, приділити належну увагу «духовному вчителю» та наставнику Олени Теліги, редактору «Вістника» Дмитру Донцову.

1953 р. Дмитро Донцов видає працю «Поетка вогнених меж Олена Теліга» [5]. Він надає нам можливість ознайомитись з портретом поетки, пишучи розділ у праці безпосередньо з такою назвою. Далі він наводить аналіз творчості Олени Теліги, зокрема її статті «Проти партачів життя», аналізує її вірші, віднаходячи в них трагічний героїзм. Дмитро Донцов зазначає, що Олена Теліга не мала великої кількості поезій, бо ставила високі вимоги до написаного. Також автор праці показує нам, що крізь усю по-

езію червоною ниткою проходить бурхлива енергія, гімн радості життя, молодості. Дмитро Донцов наводить факт про те, що Олена Теліга не була прихильницею феміністичного руху: «Жінка повинна вийти з — “жіночого гетта яких би то не було жіночих організацій”».

Торкається аналізу творчості поетеси Дмитро Донцов і в наступній праці — «Дві літератури нашої доби» [4]. У розділі «Трагічний оптимізм» пише про Олену Телігу. Називає трагічним оптимізмом філософію її життя й зазначає, що остання була притаманна також Тарасу Шевченку та Лесі Українці, додаючи, що тільки така філософія дає відвагу жити й умирати.

Катерина Штуль у праці «Поворот» [32] також наводить коротку біографічну довідку про Олену Телігу, друкє її поезії, не наводячи аналізу останніх. Робота називається поворотом тому, що саме там вміщено п'єсу з однойменною назвою, однією з дієвих осіб котрої виступає Олена Теліга.

В «Матеріалах з американських архівів» [18] вміщено листи Олени Теліги до Наталі Лівницької-Холодної. Потрібно віддати належне колективу авторів, адже їх коментарі до кореспонденції є цінним джерелом вивчення біографії Олени Теліги.

Улас Самчук у праці «На білому коні. На коні вороному» [22] наводить низку спогадів про Олену Телігу — від їх особистого знайомства до останнього дня її смерті.

Юрій Клиновий у праці «Моїм синам, моїм приятелям. Статті й есеї» [14] присвячує Олені Телізі статтю під назвою «Великий мир Олени Теліги». Автор безпосередньо був знайомий з Оленою Телігою з 8 листопада 1938 р. Автор описує знайомство в «Збірнику» Ждановича, наводить біографічну довідку про поетесу.

Серед сучасної української історіографії «пальму першості», звичайно, має Надія Миронець. Адже саме доктор наук Надія Миронець видала дві праці «Олена Теліга. О краю мій...» [27] та «Олена Теліга. Листи. Спогади» [26], в яких уперше на теренах України комплексно проаналізувала життя та діяльність поетеси. У праці «Олена Теліга. О краю мій...» авторка публікує поезії Олени Теліги, її оповідання та рецензії, а також фотографії. Надія Миронець надає читачам можливість ознайомитись із біографічним нарисом життя поетеси.

У праці «Олена Теліга. Листи. Спогади» авторка публікує листи від Олени Теліги друзям, знайомим. Доктор історичних наук публікує спогади про поетесу.

До збірки «Олена Теліга. Вибрані твори» [25] ввійшли всі відомі поетичні, знакові публіцистичні твори О. Теліги та добірка листів. Праця вміщує статтю Олега Штуля-Ждановича про життя та творчість поетеси.

Олег Баган у співавторстві з Богданом Черваком у праці «Лицарі духу» [1] наводить читачам статтю, присвячену життю та творчості поетеси під назвою «Тільки тим дана перемога, хто й у болі сміятися зміг! (Олена Теліга)». Автори надають увагу як біографії поетеси, так і аналізу її творчості.

Історіографічну цінність являє праця М. Льницького «Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. XX ст.» [12]. Робота містить ряд статей, одна з котрих стосується Дмитра Донцова — «Дві раси, дві касти, дві літератури (Дмитро Донцов)». У цій статті автор розкриває перед нами появу «Літературно-наукового вісника» 1922 р. у Львові і важливість цього видання для літератури того періоду. Автор торкається такого явища, як «празька школа», куди входила й Олена Теліга.

Іван Боднарук у роботі «Між двома світами. Вибрані статті про українських письменників» [2] присвячує постаті Олені Теліги статтю «Полум'яна легенда героїзму і посвяти». В статті автор надає читачам біографічну довідку про поетесу й аналізує статтю О. Ждановича «На зов Києва», уміщену в однойменному збірнику.

Галина Ільєва у праці «Таємниці кохання» [11] розкриває перед нами життєвий та творчий шлях Олені Теліги. Авторка теж наводить біографічну довідку про поетесу, вона зосереджується на філологічному аналізі поетичної творчості Олені Теліги.

Подібна робота в О. Климентової «Творчість Олені Теліги та літературно-культурологічна ситуація «Празької школи» [13], котра аналізує творчість Олені Теліги в контексті «празької поетичної школи». Автор приділяє увагу витокам творчості Олені Теліги, її основним тематичним мотивам.

Потрібно звернути увагу на працю «Спеціальні галузі історичної науки. Збірник на пошану Марка Якимовича Варшавчика». [24] У виданні висвітлено доробок ученого М. Я. Варшавчика та подано праці його колег та учнів, котрі працюють у галузі джерелознавства, архівознавства, спеціальних історичних дисциплін. Важливу цінність для дослідників життя та творчості Олені Теліги містить стаття Надії Миронець, вміщена в цьому збірнику, — «Епістолярна спадщина Олені Теліги як історико-літературне джерело». Авторка аналізує вибрані листи Олені Теліги до своїх соратників та друзів, зокрема, до Наталі-Лівицької-Холодної, до Дмитра Донцова та інших.

Розглядаючи проблеми історіографії, не потрібно применшувати роль періодики. Ці видання — окремий пласт: як видані в діаспорі, так і сучасні українські, де було вміщено статті про життя і діяльність поетеси.

Періодичку представлено насамперед такими газетами, як «Вістник», «Літаври», «Арка», «Література і мистецтво», «Українське Слово», «Жіночий світ», «Самостійна Україна», «Наше життя», «Сучасність», «Альманах Гомону України». Спершу потрібно віддати належне таким газетам, як «Вістник» [29] та «Літаври» [28], адже саме там публікувалася Олена Теліга за життя. Творчість Олени Теліги перед читачами характеризує Олег Штуль [33]. Біографічну довідку про поетесу ми знаходимо в статтях Н. Синявської [23], Я. Зорич [10], К. Криворучко [16]. Творчість Олени Теліги проаналізували Ю. Клиновий [15], Д. Донцов [6]. Спогади про революціонерку залишив Євген Маланюк [17] і згаданий Ю. Клиновий [15]. Н. Миронець проводить низку архівних розвідок і друкує нові матеріали до біографії О. Теліги [19, 20]. У статтях Н. Миронець відображено також секретні документи німецької поліції, в котрих ми знаходимо інформацію про підпілля ОУН(м), політичною діячкою котрого в культурній референтурі й була, як відомо, Олена Теліга. П. Надтисянський також аналізує підпілля ОУН(м) у Києві та участь у ньому Олени Теліги [21].

З огляду на викладене можна зазначити наступне: історіографія в достатньому обсязі висвітлює життя, суспільну та політичну діяльність Олени Теліги. Незважаючи на те, що багато авторів проробили вагомую працю, більшість досліджень не дає нам повного аналізу життя та діяльності поетеси, часто надаючи побіжні відомості про Олену Телігу як громадську діячку і діячку ОУН(м). Більшість праць дослідників торкаються біографії поетеси, без заглиблення у її політичну та громадську діяльність.

1. Баган О. Лицарі духу: укр. письменники-націоналісти — «вісниківці» / Баган О. [та ін.]. — 2. вид., доп. — Дрогобич : Відродження, 1996. — 284 с.
2. Боднарук І. Між двома світами : вибрані статті про укр. письменників / Боднарук І. — Донецьк : Український Культурологічний Центр, 1996. — 176 с.
3. Бойко Ю. О. Теліга. Усе починається з любові / Ю. О. Бойко // Теліга Олена. Збірник / ред. О. Жданович. — Детройт [та ін.] : Видання Укр. Золотого хреста в ЗСА, 1977. — 473 с.
4. Донцов Д. Дві літератури нашої доби / Донцов Д. — Торонто, Онтаріо : Гомін України, 1958. — 296 с.
5. Донцов Д. Поетка вогненних меж: Олена Теліга / Донцов Д. — Торонто, 1953. — 96 с.
6. Донцов Д. Портрет поетки / Д. Донцов // Альманах Гомону України, 1992. — 256 с.
7. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Наукове товариство ім. Шевченка; Гол. ред. В. Кубійович. — [Paris; New York] : Молоде життя Том 8: Си — Т. — 1976. — 3164 с.
8. Жданович О. На зов Києва (Олена Теліга) / Жданович О. — Вінніпег, Манітоба : Культура й освіта, 1947. — 83 с.
9. Жданович О. Прапори духа. Життя і творчість О. Теліги / Жданович О. — Вінніпег, Манітоба : Сурма, 1947. — 188 с.

10. Зорич Я. Кризь січні в теплі квітні (у 40-річчя смерті) / Я. Зорич // Жіночий світ. — Вінніпег : Організація Українок Канади ім. О. Басарабової, лютий 1982. — Ч. 2. — 29 с.
11. Ільєва Г. О. Таємниці кохання: до проблем любовної поезії української еміграції / Ільєва Г. О. — Коломия : Вік, 1996. — 112 с.
12. Льницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. XX ст. / Льницький М. — Львів : ВНТЛ, 1998. — 188 с.
13. Климентова О. Творчість Олени Теліги та літературно-культурологічна ситуація «Празької школи»: монографія / Климентова О. В. — К. : ДУКІТ, 2009. — 166 с.
14. Клиновий Ю. Моїм синам, моїм приятелям: статті й есеї / Клиновий Ю. — Едмонтон; Торонто : Об'єднання укр. письменників «Слово» в Канаді, 1981. — 308 с.
15. Клиновий Ю. Поезія Олени Теліги / Ю. Клиновий // Наше життя. — Нью-Йорк, квітень 1978. — Ч. 4. — 37 с.
16. Криворучко К. «Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив» (об'явлення поетки Олени Теліги / К. Криворучко // Українське Слово. — К., 5 червня 1997. — Ч. 22 (2867). — 16 с.
17. Маланюк Є. Розповідь про Лену / Є. Маланюк // Сучасність. — Мюнхен, серпень 1968. — Ч. 8 (92). — 128 с.
18. Матеріяли до історії літератури і громадської думки: листування з американських архівів 1857–1933 = Documents for the study of literature and of ideological trends: Correspondence from American archives 1857–1933 / Ред. Струмінський Б. та ін. — Нью-Йорк, 1992. — 814 с.
19. Миронець Н. Німецька поліція про націоналістичне підпілля / Н. Миронець // Українське слово. — К., 16 жовтня 1997. — Число 41 (2886). — 16 с.
20. Миронець Н. Нові знахідки (до біографії Олени Теліги) / Н. Миронець // Українське слово. — К., 25 вересня 1997. — Число 38 (2883). — 16 с.
21. Надтисянський П. Гестапівські розстріли заглушили голос Зову Кисва / П. Надтисянський // Самостійна Україна. — 1985. — Ч. 1 (414). — 73 с.
22. Самчук У. На білому коні. На коні вороному: спомини і враження: у двох частинах / Самчук У. — Острог; Луцьк : Національний ун-т «Острозька академія»; Твердиня, 2007. — 424 с.
23. Синявська Н. Олена Теліга / Н. Синявська // Жіночий світ. — Вінніпег : Організація Українок Канади ім. О. Басарабової, березень 1950. — Ч. 3. — 33 с.
24. Спеціальні галузі історичної науки: зб. на пошану Марка Якимовича Варшавчика / ред. Я. С. Калакура [та ін.]. — К. : [б.в.], 1999. — 211 с.
25. Теліга О. Вибрані твори / Теліга О. — 2-ге вид., доповнене. — К. : Смолоскип, 2008. — 534 с.
26. Теліга О. Листи. Спогади / Теліга О. — 2-е вид., випр. — К. : Видавництво ім. Олени Теліги, 2004. — 400 с.
27. Теліга О. О краю мій: Твори. Документи. Біографічний нарис / Теліга О. — 2-ге вид., випр. — К. : Видавництво ім. Олени Теліги, 2006. — 496 с.
28. Теліга О. Прапори духу / О. Теліга // Літаври. Тижневик літератури і мистецтва. — К., 4 листопада 1941 р. — Ч. 3. — 4 с.
29. Теліга О. Чорна Площа / О. Теліга // Вісник. Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. — Львів, 1936. — 160 с.
30. Теліга Олена. Збірник / ред. О. Жданович. — Детройт [та ін.] : Видання Укр. Золотого хреста в ЗСА, 1977. — 473 с.
31. Шевчук Г. Без металевих слів і без зідхань даремних / Г. Шевчук // Арка. Місячник. Журнал літератури, мистецтва і критики, виходить у співпраці з видавничою комісією МУРУ. — Рік видання I. — Липень 1947. — Число 1. — № 4. — 48 с.

32. Штуль К. Поворот / Штуль К. — Париж, 1992. — 85 с.

33. Штуль О. З ритмом життя / О. Штуль // Література і мистецтво. Додаток до газети «Українське Слово». — К., 29 жовтня 1941. — Ч. 2. — 2 с.

А. В. Курьянович

УДК: 94(437.6)«1938–1996»

ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТ КАК ФОРМА ПАРЛАМЕНТАРИЗМА В БЕЛАРУСИ (1938–1996)

В статье представлен обзор этапов развития Верховного Совета Беларуси на протяжении 1938–1996 гг.

Ключевые слова: парламент; президент; представительство; выборы; партия; фракция.

У статті представлено огляд етапів розвитку Верховної Ради Білорусі впродовж 1938–1996 рр., проаналізовано її еволюцію від парламенту радянського типу до класичного законодавчого і представницького органу.

Ключові слова: парламент; президент; представництво; вибори; партія; фракція.

In article the review of stages of development of the Supreme Council of Belarus for 1938–1996 is given, its evolution from parliament of the Soviet type to a classical legislative and representative body is traced. Dynamics of Supreme Soviet, key stages of his forming and activity in Belarus traced clearly enough. On the first stage Supreme Soviet of Belarussian SSR can be described as parliament of soviet type, when his legislative and representative to the function existed formally. The second stage is related to Supreme Soviet of 12th convocation. Free elections gave an opportunity to form of democratic parliament, deputy factions adhering to different political positions appeared in that. Nevertheless, there were no factions in Supreme Soviet of 12th convocation. Supreme Soviet of 12th convocation can be described as transitional parliament. In addition, in connection with introduction of institute of presidency the problem of division of authorities was designated, relations between President and Supreme Soviet, painted by the personal liking and antipathies. The third period touches Supreme Soviet of Belarus of 13th convocation that was nearer to classic parliament by reason of party factions presence.

Keywords: parliament; president; representation; elections; party; fraction.